

OM KYRKANS TREDJE EGENSKAP

Vi tror på en enda, helig, katolsk (allmänlig) och apostolisk kyrka. Detta är den kristna traditionen om kyrkan, undervisad av fäderna, bekräftad av koncilierna och bevarad av kristenheten genom århundradena.

Ingen som tror tvekar att bekänna dessa kyrkans fyra egenskaper. Han vet att de är sanna, i kraft av den nästan ”medfödda” förmåga som alla kyrkans barn äger – den instinkt eller förmåga som kallas tro. Man förstår att om kyrkan saknar en av dessa egenskaper är den inte längre kyrka – åtminstone anar man det på ett dunkelt men säkert vis. Det är endast samstämmigheten hos de fyra egenskaper trosbekännelsen förkunnar som ger uttryck för kyrkans fullständiga väsen. Men när man skall formulera egenskaperna, särskilja dem och påvisa vad som utgör den bestämda karaktären hos var och en av dem blir det ofta oklart. Man brukar alltför allmänna definitioner som kan avse den ena lika väl som den andra. Detta skapar förvirring, och så förblandas de egenskaper som är så tydligt preciserade i trosbekännelsen.

Detta sker i synnerhet när man försöker definiera kyrkans tredje egenskap, katoliciteten. Man anar starkt att det är den som är den olösliga knuten på alla svårigheter. Om katoliciteten framställs på ett oklart sätt följer oundvikligen en förvirring i den logiska särskillnaden mellan kyrkans egenskaper. Om man däremot vill bevara logiken och samtidigt undvika svårigheter blir särskillnaden ytlig och konstlad. Det finns emellertid ingenting som är värre och mera motsatt den sanna teologin än en ytlig klarhet som har uppnåtts på bekostnad av djupanalysen.

All logisk åtskillnad förutsätter inte bara att det finns en skillnad mellan de termer som särskiljs, utan också att det finns en överensstämmelse mellan dem, den gemensamma kategori som gör en åtskillnad möjlig. Kyrkans fyra egenskaper stämmer så väl överens med varandra att om man avlägsnade eller ändrade någon av delarna i denna fyrfaldighet skulle själva kyrkobegreppet försvinna; eller också skulle de övriga egenskaperna i sin tur förändras på ett avgörande vis. Man kan inte föreställa sig kyrkan som annat än en enda.

Paulus sade det till korinthierna som var splittrade i flera grupper:

Ni... säger: ”jag hör till Paulus”, eller ”jag hör till Apollos”, eller ”jag hör till Kefas”, eller ”jag hör till Kristus.” Har Kristus blivit delad? Var det kanske Paulus som korsfästes för er, eller var det i Paulus’ namn ni döptes (1 Kor 1:12-13)?

Utanför enheten i Kristi kropp, som är odelbar, kan inte heller de andra egenskaperna finnas kvar – helighet, katolicitet och apostolicitet. Kyrkan finns då inte längre, utan allt som finns kvar är en söndrad mänsklighet, Babels förbistring.

Kyrkan är också otänkbar utan helighet. ”Vi har inte ens hört att det finns någon helig ande”, sade några ”lärjungar” som mötte Paulus i Efesos. De hade döpts med Johannes’ dop, omvändelsesdopet (Apg 19:2-7). Oberoende av det som är dess källa och samtidigt dess tillvaros mål skulle den inte längre vara kyrkan. Det skulle vara en annan mystisk kropp än Kristi kropp, med existens men utan ande; en kropp som är utlämnad åt dödens mörker och inväntar sitt slutgiltiga öde – på samma sätt som Israel när det inte förstod att den Helige Andes löften hade gått i uppfyllelse.

Kyrkans apostolicitet kan inte heller elimineras utan att de andra egenskaperna försvinner liksom kyrkan själv som konkret, historisk företeelse. Vad skulle kyrkan vara utan den gudomliga kraft som den uppståndna Gudsmänniskan gav åt apostlarna (Joh 20:22-23) och som har vidarebefordrats av deras efterträdare ända till våra dagar? Å ena sidan en nebulös ”himmelsk” kyrka, okroppslig, abstrakt och overksam, och å andra sidan en mängd sekter som utan all objektivitet försöker återskapa en ”evangelisk anda” och som genom den ”fria bibeltolkningen” är utlämnade åt sin egen förvirrade andlighet.

Ingen av dessa egenskaper kan förringas eller ändras utan att själva väsendet i det vi kallar kyrkan förstörs eller förvandlas – åtminstone inte om kyrkans enhet grundar sig på att den är en kropp som har Kristus till huvud. Dess helighet, ”fullheten av honom som helt uppfyller allt” (Ef 1:23), kommer från den Helige Ande som steg ned i eldstungor på pingstdagen. Dess apostolicitet består i samme Andes makt som apostlarna mottog i Kristi andedräkt och gav vidare till sina efterträdare (Apg 20:28). Så är det också med katoliciteten, den egenskap som vi här ägnar oss särskilt åt.

Låt oss använda den negativa metoden för att bättre förstå vad katoliciteten innebär. Låt oss försöka föreställa oss vad kyrkan skulle vara utan katolicitet. Det är visserligen orimligt, ty som vi nyss sade stöder kyrkans fyra egenskaper varandra och skulle inte kunna existera separat. Vi har dock redan försökt framställa tre olika modeller av vad kyrkan skulle vara om den inte helt och fullt var vad den är, genom att utelämna den ena eller andra av de tre övriga egenskaperna. Nu skall vi alltså se på vilket sätt kyrkan inte skulle vara kyrka, hur dess ”icke-tillvaro” skulle se ut, om man föreställde sig den som en enda, helig och apostolisk – men inte katolsk.

Vi behöver bara ställa frågan för att genast se vilket tomrum som öppnar sig. En kyrka utan sanning, utan säker kunskap om uppenbarelsens ord och utan en medveten och ofelbar erfarenhet av de gudomliga hemligheterna. Skulle den bevara sin enhet vore det en enhet av många åsikter som alstrats av olika kulturer och mentaliteter hos människorna, en enhet som antingen grundar sig på administrativt tvång eller på relativistisk likgiltighet. Skulle den bevara heligheten – denna kyrka som berövats vissheten om sanningen – skulle det vara en omedveten helighet, en helgelse utan ljus i det dunkel som råder där nåden är okänd. Skulle den bevara apostoliciteten vore det inte mer än ett blind fasthållande vid en abstrakt princip utan mening.

I den mån kyrkan besitter den kristna sanningen förefaller oss alltså katoliciteten vara en egenskap som den inte kan vara utan. Man kan till och med säga att den hör till den kristna sanningens egenskaper. Ofta säger man ”katolsk lära”, ”katolsk undervisning” eller ”katolsk sanning” och använder omväxlande orden ”katolsk” och ”universell”, som ligger helt nära. Det finns dock goda skäl att fråga sig om katolicitet bara står för universaliteten i den av kyrkan förkunnade sanningen. I viss mån förhåller det sig så: till det yttre sammanfaller ”katolicitet” och universalitet. Vi bör emellertid notera att dessa två termer, katolicitet och universalitet, inte är fullkomligt synonyma trots att de är nästan helt liktydiga och trots den hellenistiska antikens bruk av adjektivet *katholikós*. Etymologin är inte alltid en pålitlig guide när man filosoferar. En filosof kan missa begreppens rätta innebörd om han fäster alltför stor vikt vid deras bokstavliga uttryck. Detta gäller än mer teologen som måste frigöra sig till och med från begreppen eftersom han står inför en verklighet som övergår all mänsklig tanke. Det står helt klart att ordet ”katolsk” fick en ny och kristen innebörd i kyrkans språk. Kyrkan gjorde det till en teknisk term som anger något mer än ”universell” i det allmänna språkbruket. ”Katolsk” står för något mer konkret och mer intimt, något som

tillhör kyrkans själva väsen. All sanning kan sägas vara "universell", men all sanning är inte katolsk sanning. Denna term syftar på den kristna sanningen, kyrkans eget sätt att känna denna sanning och den undervisning den ger. Betyder då "katolicitet" något mer begränsat, en "kristen universalitet?" Det låter sig sägas men med vissa förbehåll. "Universalitet" har en abstrakt; katolicitet en konkret betydelse.

Allmängiltiga ("universella") åsikter eller sanningar är åsikter eller sanningar som alla utan undantag går med på. Det säger sig självt att den kristna katoliciteten/universaliteten inte kan förstås på detta sätt. Ibland beskriver man "katoliciteten" som kyrkans utbredning över hela jorden och bland alla jordens folk. Tar man en sådan definition bokstavligt finner man att den lärjungekyrka som på pingstdagen hade samlats i salen på övervåningen var långt ifrån katolsk, att kyrkan inte blev katolsk förrän långt senare och ännu inte har blivit det helt och hållet. Ändå vet vi att kyrkan alltid har varit katolsk. Vi bör alltså göra en skillnad mellan en faktisk katolicitet (=kristen universalitet) och virtuell katolicitet, eller kristen universalism. Den senare är den universalism som tillhör kyrkan och dess budskap och är riktat till hela världen och mänskligheten som skall ta emot det och träda in i kyrkan. Detta är självklart. Ändå känns det inte helt rätt att kyrkans katolicitet enbart skulle vara en virtuell egenskap.

Om man vill identifiera kyrkans katolicitet med den kristna missionens universella utbredning måste man kalla andra religioner än kristendomen för katolska. Buddhismens otroliga spridning över hela Asien och islams blixtnära erövringar berodde på anhängarnas klara medvetande om universaliteten i sin religion. Man kan tala om buddhistisk eller islamisk universalism, men skulle man fördensskull kalla dem "katolska religioner?" Är inte katoliciteten något som enbart hör till kyrkan och dess innersta väsen?

Vi måste då bestämt avstå från att okvalificerat likställa ”katolicitet” med ”universalitet.” Den ”kristna universaliteten” – faktisk universalitet eller virtuell universalism – måste särskiljas från katoliciteten. Den är en bieffekt av katoliciteten, en egenskap som med nödvändighet uppstår i dess kölvatten och är ouplösligt förenad med kyrkans katolicitet, eftersom den inte är något annat än dess yttre, materiella uttryck. Under kyrkans första tid talade man om dess ekumeniska karaktär.

För den hellenistiska antiken betydde *oikouméne* ”den bebodda världen”, den kända världen till skillnad från de outforskade öknar och hav som omgav det av människor bebodda *orbis terrarum*, och kanske också till skillnad från barbarernas okända land. För de första århundradenas kristna betydde *oikouméne* framför allt länderna inom den grekisk-latinska kultursfären – Medelhavsvärlden, det romerska rikets territorium. Det är därför som adjektivet *oikoumenikós* blev ett namn för det senare och kristnade riket, ”det ekumeniska riket.” Rikets gränser sammanföll mer eller mindre med gränserna för kyrkans utbredning, och under den konstantinska epoken använde kyrkan ofta termen *oikoumenikós*. Den brukades som hederstitel för biskoparna i de två kejsrerliga huvudstäderna, Rom och Konstantinopel, ”det nya Rom”. Framför allt brukades den om de allmänna koncilierna dit biskoparna i det ekumeniska riket samlades. ”Ekumenisk” betydde alltså det som rörde hela det kyrkliga området, till skillnad från det som bara hade lokal eller provinsiell betydelse (till exempel ett provinssynoder eller lokala kulter). Man måste här iaktta skillnaden mellan ”ekumenicitet” och ”katolicitet”. Kyrkan i sin helhet kallas ”ekumenisk”, men detta kan inte sägas om hennes beståndsdelar. Varje del av kyrkan, hur liten den än är, varje troende, kan däremot sägas vara ”katolsk.” När den helige Maximos, som kyrkotraditionen har gett titeln ”bekännaren”, skulle tvingas att stå i kommunion med monoteletisterna sade han: ”Om så hela världen (*oikouméne*) står i

kommunion med er kommer jag inte att göra det.” Han satte sin katolicitet gentemot en föregiven ekumenik som var heretisk. Om den kristna katolicitet som kallas *ekumenisk* kan sättas så radikalt emot *katoliciteten*, vad är då denna katolicitet?

Vi nämnde tidigare att katoliciteten hör till den uppenbarade sanning som kyrkan har fått sig given. Mera precist uttryckt är det kyrkans eget sätt att känna sanningen, ett sätt som gör denna sanning uppenbar för hela kyrkan, både i dess helhet och i alla dess delar. Det är därför som alla medlemmar i kyrkan är kallade till att försvara sanningen, både lekmän och biskopar, även om biskoparna bär det största ansvaret, i kraft av den makt de besitter. En lekman förväntas rent av sätta sig emot en biskop som förräder sanningen. Katoliciteten är nämligen inte någon abstrakt universalitet i en lära som hierarkin har pålagt oss. Det är en tradition som alltid, överallt och av alla har bevarats vid liv – *quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est*. Att hävda motsatsen är att blanda ihop katolicitet och apostolicitet, den makt att binda och lösa som tillhör apostlarnas efterträdare. Då försvinner den inre självklarheten i en sanning och tradition som bevaras av var och en. I dess ställe underkastar man sig en yttre princip. Man får inte heller förfalla till det motsatta misstaget och blanda samman katolicitet med helighet, så att den förra antar en karismatisk karaktär, att det är i helgonens personliga inspiration man finner katoliciteten, att de ensamma vittnar om sanningen och är de enda som verkligen är katolska. Detta är att begå samma fel som montanisterna och förvandla kyrkan till en sekt. Man är inte helig för att man är katolsk, men man kan inte vara helig utan att vara katolsk. Den katolska sanningen, som bevaras av alla, äger en inre självklarhet som varierar i styrka från en människa till en annan. Den finns hos alla, i den mån de inte skiljer sig från den enhet som omfattar alla i Kristi kropp, på egen hand eller i grupp. Man kan invända att katoliciteten i så fall bara är en aspekt av kyrkans enhet,

”den universella kapacitet som hör till kyrkans enhetsprincip”, som Congar säger liksom de flesta av de andra teologer som blandar ihop enhet och katolicitet, dessa två egenskaper hos kyrkan.

Det går inte att förneka de kristologiska villkor som ligger till grund för katoliciteten och utan vilka den inte skulle finnas. Men det är långt ifrån detsamma som att med Congar hävda att Kristi katolicitet är principen för kyrkans katolicitet.

Katolicitetens kristologiska villkor är negativa till sin karaktär. Kyrkan är återlöst genom Kristi blod och är fri från all orenhet. Den är åtskild från denna världens lagar, fri från synd, från alla yttre betingelser och all naturlig determinism. Enheten i Kristi kropp är en miljö där sanningen till fullo kan uppenbara sig, utan begränsning och utan att beblandas med det som är den främmande, det som inte är sanningen. Det kristologiska tillståndet – människonaturens enhet sammanfattad av Kristus – är dock i sig inte nog. Det krävs ett annat tillstånd av positivt slag för att kyrkan inte enbart skall vara ”Kristi kropp”, utan också ”fullheten av honom som helt uppfyller allt”, som Paulus säger i en och samma text (Ef 1:23). Kristus säger själv: ”Jag har kommit för att tända en eld på jorden”, för att den Helige Ande skall sänka sig ned över kyrkan. Om man vill grunda ecklesiologin enbart på inkarnationen och ser kyrkan enbart som ”inkarnationens fortsättning” – fortsättningen på Kristi verk, som man ofta säger – då glömmes man pingsten. Vad den Helige Ande gör verkar på ett annat plan, han blir till Kristi sändebud, en förbindelselänk mellan huvudet och kroppens lemmar. Den Helige Andes verk är annorlunda än Kristi verk, även om de båda är oskiljbara. Det är därför den helige Irenaeus talar om Sonen och Anden som ”Faderns två händer” som verkar i världen. Man får inte förringa kyrkans pneumatologiska karaktär. Tvärtom måste man helt och hållet bejaka den som lika väsentlig

som dess kristologiska karaktär. Annars kan man inte upptäcka den sanna grunden till kyrkans katolicitet.

Kyrkan är Sonens och den Helige Andes verk. De har sänts ut i världen av Fadern. Kyrkan är den av Kristus renade människonaturens nya form, Kristi enda kropp, men den är också en mångfald av personer som alla tar emot gåvan av den Helige Ande. Sonens verk riktar sig mot den gemensamma naturen – den som är återköpt, renad och sammanfattad i Kristus. Den Helige Andes verk vänder sig till personerna. Han skänker varje mänsklig person/hypostas i kyrkan nådens fullhet och gör varje lem i Kristi kropp till en gudsmedveten medarbetare (*synergós*), ett personligt vittne för sanningen. Det är därför som den Helige Ande vid pingsten uppträder i en mängd olika flammor. En särskild eldsflamma sänkte sig ned över var och en av de närvarande. Även i dag får var och en som genom dopet införlivas i Kristi kropp en osynlig, personlig eldsflamma i den heliga smörjelsens sakrament. Det kan tyckas som om Kristi och Andens verk i kyrkan motsäger varandra: den Helige Ande mångfaldigar vad Kristus förenar. Ändå råder det en fullkomlig samstämmighet inom denna mångfald, och en oändlig rikedom uppenbarar sig inom denna enhet. Vad mera är, den naturliga enheten skulle inte kunna komma till stånd utan den personliga mångfalden. Utan den skulle det bli till en yttre, abstrakt och administrativ enhet med det slags blindhet som kollektiv drabbas av. Inte heller skulle det finnas något rum för personers mångfald utan någon enhet i naturen. Den skulle förvandlas till sin egen motsats: individuella, begränsade varelsers ömsesidiga förtryck. Det finns ingen enhet till naturen utan en mångfald av personer, och det finns inga helt förverkligade personer utanför enheten till naturen. Katoliciteten består i den fullkomliga samstämmigheten mellan dessa två termer: enhet och mångfald, natur och personer.

Vi står här inför katolicitetens själva källa: den mystiska identiteten mellan helheten och delarna, åtskillnaden mellan natur och personer och en absolut identitet som på samma gång är absolut mångfald. Det är det grundläggande mysteriet i den kristna uppenbarelsen, läran om den heliga Treenigheten. Om katoliciteten, som vi redan har sagt, hör till den kristna sanningen kan vi nu definiera dess karaktär. Den är konkret, ty den är själva innehållet i den kristna sanning som är uppenbarelsen av Treenigheten. Detta är den katolska läran över alla andra, ty det är den som ger kyrkan dess katolicitet. Guds Treenighet kan inte bli känd utom i den katolska kyrkans enhet och mångfald. Å andra sidan äger kyrkan katolicitet därför att Sonen och den Helige Ande har blivit sända från Fadern och har uppenbarat Treenigheten för den – inte på ett abstrakt sätt, som en intellektuell kunskap, utan som själva grundregeln för dess liv. Katoliciteten är en länk som förbinder kyrkan med Gud. Han uppenbarar sig för den som Treenighet och ger den en egen existensform i överensstämmelse med den gudomliga enheten och mångfalden, en levnadsform ”till Treenighetens avbild.” Det är därför som varje läromässigt fel angående Treenigheten ger utslag i uppfattningen om kyrkans katolicitet och tar form i en djupgående förändring av den kyrkliga organismen. På motsatt vis gäller det också: om en person, en grupp eller en hel lokal kyrka som på sin färd genom historien sviker den fullkomliga samstämmigheten mellan enhet och mångfald. Denna avvikelse från den sanna katoliciteten är då ett säkert tecken på att kunskapen om den heliga Treenigheten har fördunklats.

I begreppet katolicitet lägger man ofta tonvikten på enhet, och då grundar man katoliciteten främst på läran om Kristi kropp. Resultatet blir kristocentrism inom ecklesiologin. Kyrkans katolicitet blir till en faktor i enheten, en universell doktrin som tränger sig på och omfattar allt i stället för att vara en tradition som är självklar för alla och bekräftad av alla, alltid och

överallt, i en oändlig rikedom av levande vittnesbörd. Man kan vilja betona mångfalden och på enhetens bekostnad grunda katoliciteten enbart på pingsten. Då glömmes man att den Helige Ande gavs åt Kristi kropp i dess enhet. Resultatet blir att kyrkan faller sönder; den sanning som är avsedd för individuell inspiration flerfaldigas och relativiseras och katoliciteten ersätts av ”ekumenism”.

Grundad på dessa två villkor, kristologisk enhet och pneumatologisk mångfald – oskiljbara, liksom Ordet och Anden – bevarar kyrkan troget den katolicitet som gör att treenighetsläran förverkligas i den. Vi lär känna den heliga Treenigheten genom kyrkan och kyrkan genom uppenbarelsen av Treenigheten. I treenighetslärans ljus framstår katoliciteten som en mystisk identitet mellan det ena och det mångfaldiga – enheten som mångfaldigar sig och mångfalden som förblir en. I Gud finns det inte en enhetsnatur utanför de tre personerna. På samma sätt finns det inte i kyrkan en abstrakt universalitet, utan snarare en fullkomlig samklang i den katolska mångfalden. I Gud är var och en av de tre personerna, Fader, Son och Helig Ande, inte en del av Treenigheten. De är helt och hållet Gud, i kraft av sin outsägliga identitet med den enda naturen. På samma sätt är inte kyrkan en sammanslutning av partier. Den är katolsk i alla sina delar, ty varje del av den är detsamma som helheten, den uttrycker helheten, är värd vad det hela är värt och finns inte utanför det hela. Det är därför som katoliciteten tar sig olika uttryck i kyrkans historia. Lokala synoder kan lika väl som de ekumeniska koncilierna inleda sina dokument med den formel som användes vid det första konciliet, apostlarnas ord: ”den Helige Ande och vi har beslutat...” Den helige Basileios sade med katolsk djärvhet vid ett särskilt allvarligt tillfälle under lärostriderna: ”den som inte är med mig är inte med sanningen.”

Katoliciteten vet inte av någon ”annorlunda uppfattning”, någon lokal eller individuell sanning. Den är katolsk som överskrider det individuella, befrias från sin egen natur, på ett mystiskt vis identifierar sig med helheten och blir vittne för sanningen i kyrkans namn. Det är i detta som fädernas, bekännarnas och martyrernas oövervinnerliga kraft ligger, liksom även konciliernas lugna trygghet. Församlingen kan splittras, och ett regelrätt samlat koncilium kan ge efter för påtryckningar och privatintressen och liksom i Efesos bli till ett ”rövarkoncilium.” Men kyrkans katolicitet tar sig då uttryck på annat håll och uppenbarar sig inför alla som en tradition som alltid har bevarats överallt. Ty kyrkan känner alltid de sina, dem som är märkta av katolicitetens sigill. Ett koncilium, i synnerhet ett allmänt koncilium, är det mest fullkomliga uttrycket för kyrkans katolicitet och dess symfoniska struktur. Man bör dock inte tro att ofelbarheten i dess beslut kan garanteras enbart av de regler som fastställer konciliets legalitet. Dessa är nödvändiga men inte tillräckliga. De kanoniska reglerna är inte ett mirakelrecept som automatiskt får den katolska sanningen att komma till uttryck. Om man söker ett kriterium på den kristna sanningen utanför sanningen själv, i de kanoniska strukturerna, fråntar man sanningen dess inre självklarhet. Det är att göra katoliciteten till en yttre funktion som utövas av hierarkin, det vill säga man blandar samman kyrkans katolicitet och dess apostolicitet. Man skall inte heller tro att den katolska sanningen, hur den nu uttrycker sig, är på något vis underkastad allmänna val och majoritetsstyre. Hela kyrkans historia vittnar om motsatsen. Om demokratin tolkas på detta vis är den främmande för kyrkan – det blir en karikatyr av katoliciteten. Chomjakov sade: ”kyrkan finns inte i det större eller mindre antalet av sina lemmar, utan i det andliga band som förenar dem.” Sanningens självklarhet kan inte visa sig om majoriteten utövar tvång på minoriteten. Katoliciteten har ingenting med den ”allmänna opinionen” att göra. Det finns inget annat kriterium för sanningen än sanningen själv. Denna sanning är uppenbarelsen av den heliga Treenigheten; det är den som ger

kyrkan dess katolicitet – en utsäglig identitet mellan enhet och mångfald, till Faderns, Sonens och den Helige Andes avbild, den konsubstantiella och odelbara Treenigheten.

Vladimir Lossky